

Pieter Seuren, 1934-2021

Afscheid 13 november 2021

13 November 2021 hebben we in het Crematorium Jonkerbos in Nijmegen afscheid genomen van Pieter Seuren. Bij deze bijeenkomst spraken Peter Hagoort, directeur van het Max Planck Instituut Nijmegen, Pieter's jongste zuster Bertien Schultin-Seuren, Pim Levelt, eerste directeur van het Max Planck Instituut en goede vriend van Pieter, zijn vrienden Dany Jaspers en Camiel Hamans en tenslotte Pieter's zoon Raj. Hun afscheidswaarden volgen hierna.

In Memoriam Pieter Seuren

13-11-2021

Meer dan 20 jaar is Pieter als onderzoeker aan het Max Planck Instituut verbonden geweest. Hier vond hij zijn wetenschappelijke thuis na zijn pensionering aan de Radboud Universiteit. Het bleken enorme productieve jaren. Vele boeken, vele artikelen verschenen van zijn hand. Bovendien speelde hij een actieve rol in het intellectuele leven van het instituut. Vele lezingen woonde hij bij en becommentarieerde hij met zijn scherpzinnige vragen en opmerkingen. Maar het liefst nog zat hij tijdens de lunch in de cafetaria van het instituut, omringd door een schare jonge promovendi en postdocs. Die vertelde hij over zijn inzichten in de taalkunde, die diende hij van advies, maar dit alles werd gelardeerd met smakelijke en pikante anekdotes over vakgenoten, en wetenschappelijke centra zoals Oxford en Cambridge.

Ook over Pieter zelf zijn meerdere anekdotes te vertellen. Zo vernam ik van een bevriende collega die tegelijk met Pieter lid was van de faculteitsraad van de afdeling filosofie, dat zich het volgende afspeelde tijdens een vergadering van de raad. De filosofiestudenten hadden de faculteitsraad om een kleine financiële bijdrage gevraagd om hun faculteitsblad, *Splijstof* genaamd, wat professioneler te kunnen laten ogen. De voorzitter van de faculteitsraad vond dit niet nodig, met het volgende argument. "Dit kan vandaag allemaal heel goedkoop, want je hebt daarvoor schlabonen." Pieter stak daarop zijn vinger op en corrigeerde de voorzitter als volgt: "Meneer de voorzitter het zijn

schablonen... Schlabonen is een groente.” Met de voorzitter van de faculteitsraad is het niet meer goed gekomen.

Pieter bezat een fenomenale kennis van de taalkunde, maar ook van verschijnselen in vele talen. Altijd had hij een voorbeeld paraat om zijn argument kracht bij te zetten. Dit deed hij in zijn prachtige Oxbridge Engels dat hij zorgvuldig koesterde. Pieter had een grondige hekel aan autoriteit en aan vakgenoten aan wie naar zijn mening ten onrechte te veel autoriteit werd toegeschreven. Een daarvan was de befaamde taalkundige Chomsky, door Pieter stelselmatig als Gomski aangeduid. De ander was de eveneens zeer invloedrijke Ferdinand de Saussure. Pieter legde feilloos bloot dat aan hen toegeschreven inzichten vaak op het werk van anderen, minder bekende grootheden, berustte. Daarvan legde hij verantwoording af in zijn boeken *Chomsky's Minimalism* in 2004 en *Saussure and Sechehaye: Myth and genius* in 2018. In bepaald opzicht had Pieter een zekere overeenkomst met Johan Cruyff. Beiden opereerden op hun best als er van een zekere wrijving, enige splijtstof sprake was.

Maar naast Pieter als de scherpzinnige criticus, was er ook de Pieter die onbaatzuchtig anderen van advies diende, voor hen in de bres sprong als dat nodig was, en lof toezwaaide aan wie dat naar zijn mening toekwam.

Enkele dagen na zijn overlijden ontving ik van een Braziliaanse collega met wie ik via Pieter contact had gekregen, een condoleance email, dat eindigde met de opmerking: “I just wanted to let you know that, in the many interactions Pieter and I had, he always talked about you with enormous admiration and pride.” Ik zeg dit niet om mijzelf hier een compliment te geven. Maar ik vertel u wel dat dit mij ontroerde. Het is een teken van zijn loyaliteit aan en lof voor mensen die dat naar zijn mening verdienden.

In 1995 gaf de beroemde filosoof Daniel Dennett de dieslezing ter gelegenheid van de verjaardag van toen nog de Katholieke Universiteit Nijmegen, thans Radboud Universiteit. Net daarvoor was Dennett's boek *Consciousness Explained* verschenen. Pim Levelt had in aansluiting op de dies de daarop volgende zaterdagmorgen een kleine bijeenkomst met Dennett belegd. Ik mocht daarbij met enkele anderen als toehoorder aanwezig zijn. Pim had vier sprekers gevraagd om op Dennett's nieuwe boek te reflecteren. Nadat de eerste drie sprekers zich van hun taak gekweten hadden, was de laatste beurt

aan Pieter. Zijn openingszin, tot Dennett gericht, staat voor altijd in mijn geheugen gegrift. Deze luidde: *“In contrast to the previous speakers I am not going to talk about you. I am going to talk about myself”*. Hier was sprake van durf en een zekere vorm van arrogantie. Durf om van de voorgeschreven paden af te wijken. De arrogantie werd hem snel vergeven, want Pieter’s zelfverzekerdheid was gebaseerd op kennis van zaken. Hij wist waarover hij sprak en hij wist dat hij dat wist. In die bijdrage beschreef hij zijn eigen intellectuele Werdegang en gedachten over het bewustzijn. Ik wil u een enkele zin niet onthouden:

“So, other than Dennett, I did not get hooked on the philosophy of mind. I was, as I have said, already hooked anyway on the study of language, an addiction that never left me. But I kept these and related philosophical questions locked away in my mind, only to open the store room from time to time and take the dust off the problems resting there.”

Het is exemplarisch voor zijn prachtige en verzorgde schrijfstijl. Het was altijd een plezier om zijn teksten te lezen.

Maar Pieter was meer dan een excellente taalkundige en cognitiewetenschapper. Hij had een grote intellectuele bagage, zeker ook waar het de geschiedenis betrof. In 2010, ik was inmiddels directeur op het Max Planck Instituut, kwam Pieter naar mijn kamer. “Peter de jeugd van tegenwoordig weet onvoldoende van de geschiedenis. Zou het geen idee zijn dat ik op het instituut een Studium Generale organiseer waarin ik een aantal belangrijke historische perioden bespreek?” Dit leek mij een prima idee en zo geschiedde. In zijn historische lezingenreeks behandelde hij met grote kennis van zaken belangrijke periodes in de geschiedenis, maar wederom altijd doorspekt met smeuiige anekdotes over historische figuren en gebeurtenissen die de lezingen aanzienlijk verlevendigden. Ook dit resulteerde weer in een boek, *Excursies in de tijd: Episodes uit de geschiedenis van onze beschaving* (2016). In het Voorwoord daarvan schrijft hij:

“Het grootste wonder van de mens is dat hij uit materie geest heeft gemaakt, inclusief een geheugen, een geheel van herinneringen, niet alleen van zijn eigen, persoonlijk verleden, maar ook van dat van de gemeenschap waarin hij leeft, een gemeenschapsherinnering die zich voortzet door generaties en die men geschiedenis noemt”

In zijn laatste boek, net klaar voor zijn dood, staat opnieuw het wonder van geest centraal. Ook op het laatst was zijn geestkracht ongebroken, ook al wilde het lichaam niet meer. Voor iemand voor wie “the life of the mind” zo belangrijk is geweest was dit te verkiezen boven het omgekeerde scenario.

Het Max Planck Instituut is Pieter grote dank verschuldigd voor zijn steun, zijn wetenschappelijke werk, maar vooral ook voor zijn vele bijdragen aan het intellectuele leven binnen het instituut. Wij zullen hem zeer missen.

Ik eindig met een gedicht van de Griekse dichter Konstantínos Kaváfis, wiens werk door Pieter in het Engels werd vertaald:

The role that he still plays

He is an old man now. His tired, stooping figure,
disabled by the years and also by his past excesses,
slowly staggers through the narrow street.

But yet, as he enters his house, wanting to hide
the misery of his old age, he ponders over
the role that he still plays in the lives of young people.

Now young men frequently quote his verses.

His verbal images now rise before their lively eyes.

Their vigorous minds, bent on pleasure,
their straight and tightly muscled bodies,
are stirred by his description of the beautiful and the lovely.

Net als wij allemaal was Pieter uit sterrenstof gemaakt. Nu keert hij terug in de onmetelijkheid van het heelal.

Peter Hagoort

Pieter Seuren in memoriam

Lieve Raj, Vishwanee, Trisha, broers, zwagers en zussen,
geachte aanwezigen,

Als jongste zus van Pieter, en namens onze familie, ga ik proberen een samenvatting te schetsen van het leven van onze oudste broer.

Haarlem, 9 juli 1934. Pieter-Albert-Maria geboren, als tweede kind. Sophie was er al een jaar. Er zouden nog 6 kinderen volgen.

Al vroeg werd duidelijk dat er een helder koppie zat op deze zoon van een onderwijzeres. Zo zat hij snel bij zijn zus in de klas en voltooide hij zijn opleiding zeer snel. Met 17 jaar kwam hij met ongekend hoge cijfers van het gymnasium af bij de paters van het Ignatius College.

Hij had daar een klasgenoot die als vriend wel met hem meekwam naar huis. Jaap van der Laan. Deze Jaap had zijn ogen en hart op de juiste plaats en is getrouwd met onze zus Sophie. Maar dit gebeurde veel later.

De oorlogsjaren zijn niet aan Pieter voorbijgegaan. Hij ging op de fiets aardappelen halen bij een oom en op de terugweg was hij op de Dam getuige van een executie. De familie woonde toen al in Badhoevedorp.

Daarna ging hij Klassieke Taalwetenschappen studeren. Hij had veel vrienden. Vriendinnen ook, maar minder!!!

Het was, denk ik, in die tijd dat hij medestudenten had gecharterd als Sint en Piet bij ons thuis in Badhoevedorp. Ik kan mij nl. nog herinneren dat ik, als kleuter, de huiskamer niet in durfde, omdat Zwarte Piet er was.

Het is toch nog goed gekomen met een liedje bij Sinterklaas op schoot dankzij Pieter, die de Zwarte Piet de gang op stuurde.

Pieter kon een driftig mannetje zijn, net als zijn vader. Ze lagen nogal eens overhoop met elkaar.... Een en ander heeft ertoe geleid dat hij uit huis ging wonen en dat hij zijn hele studie zelf heeft bekostigd. Dat deed hij door baantjes te nemen, zoals tolk op de rondvaartboten van rederij Plas, hetgeen

ook leuk was voor ons jongeren die een keer mee mochten. Ook weet ik nog dat hij een studentenhuus had betrokken aan de P.C. Hoofstraat. (Dat was lang geleden, hoor!!!) En dat onze Hanneke voor hem een hoes had genaaid voor een zitkussen op zijn bank.

Op zondagen kwam hij thuis eten. Dat was heel gezellig. We waren allemaal in de ban van zijn verhalen. Met gespitste oren haalden we 'zijn' wereld in huis.

De oproep voor Militaire Dienst heeft hij kunnen omzeilen, door les te gaan geven op een Lyceum. Niet op het Fons Vitae, jammer genoeg, waar Hanneke op gezeten had en ik ook toen op zat. Dat zou wat geweest zijn...

Pieter was een rustige en gezellige broer. Meestal had hij meer contact met Sophie, Jan en Hanneke en zwagers Jaap en Jos, dan met de jongere broers en zussen. Dat kwam later allemaal goed.

Sport en spel waren hem vreemd, en, zoals hij vaak zei: ik ben altijd aan het werk. Dus hobby's had hij niet echt. Of je moet reizen en geschiedenis een hobby noemen. Maar ook daar maakte hij weer een wetenschap van. Hij kon enorm genieten van mooie dingen, gebouwen en landschappen. Hij nam ook dikwijls voorwerpen die hij op zijn vele reizen tegenkwam mee naar huis.

Deze indrukken en studies van de geschiedenis hebben geleid tot een voor ons niet zo makkelijk leesbaar boek: "Excursies in de tijd". Ik heb het twee keer gelezen. Maar dit terzijde !!!

Zo heeft hij op een reis Raj ontmoet op Mauritius. We kennen Raj nu al zeker 35 jaar en wij zijn erg blij dat hij in het leven van Pieter is gekomen.

Het was in 1995 dat Pieter, Raj, Sake, Joke, Wessel en ik naar Glasgow zijn geweest om de plechtigheid bij te wonen van het uitreiken van een Eredoctoraat, verleend door de Universiteit van Glasgow. Wat waren we trots op hem. Zelf kon hij die plechtigheid goed relativeren. Een soort spelletje, noemde hij dat. Gewoon een traditie die in stand gehouden moet worden, en men zoekt een gegadigde. Hij woonde en werkte in die tijd nl. in Oxford en Cambridge en misschien ook nog wel even in Glasgow. Wij vonden het in ieder geval een fantastisch ceremonieel.

Sinds het moment dat Raj in zijn leven kwam, zocht Pieter meer contact met zijn familie, leek het wel. Wij wilden allemaal Raj leren kennen. Dat ging prima,

zeker in die periodes van ons leven dat er vrij veel jubilea, feesten en verjaardagen plaats vonden. Pieter genoot daar ook van, en was overal present. Zelf organiseerde hij ook zijn partijen.

We hebben als broers en zussen ook zijn 85e verjaardag meegemaakt op HUIS DOORN. Ook velen van u zullen daar aanwezig geweest zijn. Mooi weer en een stralende Pieter, die duidelijk het middelpunt was op die dag. Hij vertelde dat hij was genaturaliseerd tot Duitser en dat Raj, volgens de Duitse wet, nu officieel zijn zoon geworden was. Veel sprak hij ook over zijn werk, zijn passie, zijn ambitie en zijn mede- en tegenstanders.

Een paar maanden eerder was hij ook present op ons 50 jarig huwelijks feest in Veere. Hij reed dan gewoon van Kleef naar Veere, nam deel aan de festiviteiten en zocht het gezelschap van zijn favoriete vriendin, Joke, de partner van Sake. Daarna reed hij op dezelfde dag doodgewoon weer terug naar Kleef. Dat vond hij prettig. In het donker, geen verkeer op de weg.

Sophie, Hanneke en Jos zijn erg blij dat ze de laatste verjaardag van Pieter hebben gevierd bij hem thuis in Kleef. Hij mankeerde niets, was vol verhalen, maar op de een of andere manier was hij toch al bezig met zijn einde.

Zo vertelde hij dat hij alles al geregeld had voor Raj, dat hij ging verhuizen maar dat de toekomst, wat woning betrof, er niet rooskleurig uitzag op dat moment,.

Het is voor onze familie moeilijk om zo plotseling te worden geconfronteerd met zijn overlijden.

Maar inmiddels heb ik er vrede mee, omdat ik denk dat hij een bij hem passend en voleindigd leven heeft gehad.

Bertien Schulting-Seuren

Uitvaart Pieter Seuren, 13-11-2021

Afscheidswaarden

Pieter was klaar met het leven. Hij trok het niet meer in het huis dat hij 15 jaar geleden had gekocht in Bedburg en waar Covid hem erg had geïsoleerd – zo kon hij niet meer zijn bijna dagelijkse gang naar Max Planck maken. Hij verkocht het huis begin juni en moest opeens zorgen er eind september uit te zijn. Grote stress was het gevolg. Het lukte hem niettemin vrijwel al zijn bezittingen van de hand te doen en hij verhuisde naar een huurappartementje in Kleve, waar hij niet aan kon wennen. Tegelijkertijd werkte hij gedurende die hele periode continu en intensief aan de completering van zijn laatste magnum opus, *Thinking, Reality and Language*. De Preface van het boek begint zo: “It has taken a lifetime for this book to come about. It reflects my thinking as it has developed over the past sixty-odd years on the role of the mind as a constitutive element in language and cognition.”

Nog in de week van zijn overlijden stuurde hij het finale manuscript van zijn finale levenswerk aan de uitgever (en aan mij). Pieter was uitgeput, maar hij was klaar.

Ik ontmoette Pieter voor het eerst op een congres in Brussel in 1974. Nu, 47 jaar later, verlies ik, maar ook mijn Elisabeth, een ontzettend dierbare vriend. En ik verlies mijn beste, trouwste en onbaatzuchtige linguïstische raadgever. Dat was Pieter vanaf de eerste dag dat ik in Nijmegen begon met Max Planck – in 1976. Hij was het die mij attent maakte op de nog piepjonge Duitse taalkundige Wolfgang Klein, die mijn eerste mededirecteur zou worden. En hij was het die me op koers hield in wat nu de ‘linguistic wars’ worden genoemd, de periode waarin de taalkunde haar ecologische relevantie ging verliezen. Dat zou Pieter niet overkomen. Razend kon hij worden wanneer hij geconfronteerd werd met het verval van zijn wetenschap, possible world semantics, minimalisme, Whorfianisme en meer. Dat lokte bij Pieter vlijmscherpe, ja bewust gekozen neerbuigende retoriek uit, in zijn fraaie, perfect-gearticuleerde Oxbridge Engels. Voor iedereen een plezier om te observeren, behalve natuurlijk voor de toegesprokene.

Maar belangrijker, het dreef Pieter om over de hele breedte van zijn vakgebied, in boek na boek en artikel na artikel, te laten zien hoe het wél moet. Van bijna alle 15 boeken die Pieter publiceerde, stuurde hij mij ontwerpen, concepten en pre-publicaties, met verzoek om commentaar. Ik kan alleen maar zeggen dat ik al doende veel en veel meer van Pieter leerde dan hij van mij.

Die boeken hadden niet geschreven kunnen worden zonder Pieter's fabelachtige talenkennis. Zijn Engels alleen al kende allerlei varianten, behalve Brits en Amerikaans English, amuseerde hij iedereen graag met zijn Aussi accent. Ook van het Nederlands beheerste hij allerlei varianten, met name het Surinaams Nederlands. Maar ook sprak hij Sranan, de Surinaamse creooltaal waarvan hij tussendoor een syntactische analyse en een spellingswijze schreef, en ook Mauritiaans Creools. Hij sprak en schreef klassiek Grieks en Latijn, maar was ook vloeiend in modern Grieks. Zijn Duits en Frans waren uitstekend, en ook zijn Italiaans was vloeiend. Hij kende Braziliaans Portugees en vast nog meer – nooit scheidde hij op over zijn talenkennis. Maar wat Pieter onderscheidde van andere polyglotten was dat hij van al die talen direct de grammatica doorzag. In vergelijkend-taalkundige discussies, wist hij meteen precies de kenmerkende voorbeelden op te halen. Fabelachtig inderdaad.

De laatste dagen, sinds zijn overlijden bekend werd, werden mij vanuit de hele wereld condoleances en herinneringen aan Pieter toegestuurd. Hier zijn slechts een paar citaten daaruit.

Vanuit Schotland: "I loved Pieter, and admired him enormously." (Geoff Pullum)

Vanuit Duitsland: "Een man van formaat, dat was Pieter." (Pienie Zwitserlood)

Vanuit Italië: "Ik herinner me met oneindige bewondering en veel respect Pieter, de intelligente en grappige dialogen met hem. Pieter had een enorme cultuur, sprak goed Italiaans, kende de geschiedenis van Italië heel goed en had een diepe en nauwkeurige kennis van veel culturele en taalkundige problemen. Hij had een geweldige stijl en een verfijnde en serene persoonlijkheid." (Ino Flores d'Arcais)

Vanuit Engeland: "At the time he was teaching in Cambridge, he was a dashing figure, in a buff waistcoat and cravat with golden fob watch, as I recollect, and

already with the perfect Oxbridge accent. Pieter was the first to awaken my interest in linguistic theory. Like him I always thought the generative semantics model the most interesting of the formal theories, which in a sense is what the psycholinguistics of production has tried to cash out. Incidentally, in later years he and I disagreed so thoroughly about the role of pragmatics in linguistic theory that we agreed by common consent not to discuss it!" (Steve Levinson)

Vanuit Californie: "Oh Pim, dear friends - That is sad news indeed. I knew and cherished Pieter for more than forty years. Early on, he seemed to take me on affectionately as an eager, naive but promising younger brother. I learned from him constantly--was lectured, corrected, stimulated, informed. And through many, many interactions I always felt accepted. I remember his boyish smile and laugh. One morning in the canteen he bounced up to me, smiling, with a little folder of papers. He wanted to proudly share a sheaf of Greek poems he had translated into Dutch when he was 12.

A true polymath from the start, both broad and deep. I'm not at all surprised to learn that he was writing to the very end. I will miss him." (Dan Slobin)

Maar wie hem het meest zullen missen zijn jullie Raj en Vishwanee. En vooral jij Trisha – jij was Pieter's oogappel, het zonnetje in huis – dat heeft hij me vaak laten weten. Jullie hebben Pieter's kluizenaarsleven, want dat was het de laatste jaren, zeer verrijkt.

Toen wij een dierbaar familielid verloren, citeerde Pieter Thomas à Kempis: Hodie homo est, et cras non comparet -- vandaag is de mens er nog en morgen verschijnt hij niet meer. Pieter noemde zichzelf tegenover mij "fatalist" en dat was ware wijsheid.

Pim Levelt

Pieter Seuren ten afscheid

Beste Vishwanee en Raj en Pieters oogappel Trisha,

beste familie en vrienden van Pieter,

Het is een droeve dag nu we hier samen zijn bij het heengaan van Pieter. Mijn eerste kennismaking met hem dateert van 1986, de dag waarop Raj zijn eerste vliegreis ooit maakte om naar Europa te komen. Ik haalde beiden op in Zaventem en bracht hen naar het appartement op de Place Brouckère van mijn baas toen, Wim de Geest, die hier wegens hoge leeftijd niet kan zijn, maar me vroeg om u zijn diepe medeleven te betuigen. Sinds die dag in Brussel werd onze vriendschap gevoed door herhaaldelijke bezoeken van mij en wederbezoeken van Pieter in Brussel en door frequente telefoongesprekken. In die eerste periode hadden we het lang niet uitsluitend over taalkunde, want ik was nog onvoldoende bekend met zijn werk en Pieter had er al Amsterdam, Groningen, Cambridge, Oxford en een flink stuk Nijmegen opzitten en was dus al de intellectuele reus die als eerste een formeel dynamisch contextmodel had ontwikkeld, zijn eigen grammaticamodel, en zoveel meer.

Ik herinner me uit die eerste tijd met veel vreugde leerrijke reizen naar plaatsen die hem na aan het hart lagen en waar zijn studie en taalkundige werk hem hadden gevoerd: Toscane in 1987 en Mauritius in 88-89. Zovele typerende anekdotes schieten me door het hoofd: toen ik in Mauritius een bananenboom zag en vaststelde hoe de 'queue de banane', een zware stamper, de hele bloemtros naar beneden trekt, en de bananen zich zoekend naar het licht naar boven krommen, zei Pieter laconiek: zo ken je het antwoord op de vraag "waarom zijn de bananen krom". Ik denk ook graag terug aan onze gezamenlijke lezing aan de *Pontificia Universitas Lateranensis* in Rome in 2014, waar we betoogden dat de machtsontplooiing van het katholiek réveil vanaf 1840 en het weerwerk daartegen vanwege onder meer Bertrand Russell door een totaalverwerping van de traditionele logica contraproductief was geweest, omdat dit het onderzoek naar diepere vragen van logica en metalogica aantoonbaar had belemmerd.

Geleidelijk aan zijn onze gesprekken almaar vaker en intenser gegaan over de natuurlijke logica, eigenlijk al vanaf Pieters indringende en gulle commentaren op mijn poging om een oplossing te formuleren voor een raadsel dat ik via Pieters en Larry Horns werk had leren kennen, namelijk het systematisch ontbreken van bepaalde logische woorden in natuurlijke taal, zoals **nalles* voor niet-alles en **nen* als niet-bestaande negatie van *en*. Vanwaar zulke systematische gaten in het lexicon? Pieter bleef een zeer goede leidsman en voortrekker bij dit werk dat hij op zijn vijfentachtigste verjaardag omschreef als ons bondgenootschap bij het boren van “nieuwe tunnels van de taal naar de logica, dwars door de verboden berg van de menselijke geest heen.”

Naar mijn aanvoelen klinkt hier een constante in het werk van Pieter: het cruciale belang van die verboden berg en van het adjectief natuurlijke in natuurlijke taal en natuurlijke logica. We moeten voortdurend voor ogen houden dat we taal willen beschrijven als onderdeel van in meer of mindere mate onbewuste processen in de geest, en dat we op twee wijzen de mist in kunnen gaan. Hetzij door de geest uit het stuk te schrijven, waarbij empirisch onderzoek verwordt tot puur formeel spel, hetzij door wel te rekenen met de geest, maar de complexiteit van de neuro-mentale machinerie te onderschatten en te menen dat je puur op basis van directe intuïtieve introspectie bij de waarheid over taal kan komen. Taalkunde kan niet adequaat gebeuren zonder te rekenen met de geest, en ook niet door er wel mee te rekenen, maar de complexiteit en ecologische inbedding van taal en cognitie te onderschatten. Waardevolle empirische taalwetenschap stuurt het schip met vaste hand in de smalle vaargeul tussen overformalisering en onderformalisering. Die kernvisie betekent voor Pieter (in zijn artikel ‘Saving the Square of Opposition’ van 2020) onder meer dat je voor een goede karakterisering van kwantoren als *alle*, *enkele* en *geen* het onderscheid tussen de standaard moderne predicatenlogica (SMPL) van Russell en versies van het oppositievierkant zorgvuldig moet bestuderen om op basis daarvan te bepalen hoe de cognitieve predicatenlogica er uitziet. De SMPL blijkt dan een voorbeeld van *geconstrueerde* kennis, afgeleid van de *natuurlijke* predicatenlogica door doorbreking van universumrestricties.

Onze bezoeken zijn al die 35 jaren met vaste regelmaat blijven doorgaan, al kwam Pieter naar eigen zeggen geleidelijk aan veel vaker en bij voorkeur naar

Brussel dan andersom, want hij vond het zo een unieke stad en ging ook graag om met mijn collega's van CRISSP en mijn andere vrienden. Hij hielp tijdens een aantal van die bezoeken ook actief mee om de congressenserie *Logic Now and Then* gestalte te geven – de naam LNAT danken we aan hem.

Ik ga onze telefoongesprekken en de vele bezoeken ontzettend missen, onze gesprekken over het werk van Horn, Blanché, Sesmat en Jacoby, over de noodzaak om de ontologische status van virtuele entiteiten niet onder de mat te schuiven, over het belang van universumrestricties voor een goed begrip van natuurlijke logica.

Pieter schonk me onvergetelijk leerrijke reiservaringen en een coherente en consequente methodologie voor taalkundig en cognitief-logisch onderzoek. Hij vond steeds nieuwe empirische pareltjes van feitencontrasten en de theoretische implicaties ervan. Ik ben er ten diepste van overtuigd dat vele aspecten van zijn werk alleen maar in belang zullen toenemen en ooit cruciaal onderdeel zullen zijn van de vorming van jonge geesteswetenschappers. Dat is trouwens wat ik de geesteswetenschappen zelf ten zeerste toewens.

Ik vermeld tenslotte ook nog iets wat weinigen weten over Pieters grote sociale betrokkenheid en ikzelf ook nog maar onlangs te weten kwam, met name dat hij zich ook inzette voor een aantal mensen uit de Turkse gemeenschap in Nijmegen, en in het asielcentrum van Kleef mensen ging helpen bij de voor hen niet eenvoudige klus om officiële documenten in te vullen.

Ik wil Raj, Vishwanee en Trisha, familie en vrienden veel sterkte toewensen bij dit grote verlies, en dank Pieter voor zoveel meer dan ik hier vermag te verwoorden. Vaarwel goede mentor, maar ook tot ziens in een van je grensverleggende wetenschappelijke bijdragen. Jij leeft voort, niet alleen in je werk, maar ook in je kinderen.

Dany Jaspers

Seuren, P. A. M. (2021). Saving the square of opposition. *History and Philosophy of Logic*, 42(1), 72-96. doi:10.1080/01445340.2020.1865782.

Bij het afscheid van Pieter Seuren

13 november 2021

Dierbare collega's, vrienden en familie van Pieter Seuren,

Ik sta hier voor u in twee hoedanigheden. Ik vertegenwoordig CIPL, het Comité International Permanent des Linguistes, waarin Pieter vele jaren de vertegenwoordiger van Nederland is geweest en aan de reactivering waarvan hij zijn bijdrage heeft geleverd en waarvoor het Comité hem zeer erkentelijk is. Maar daarnaast ben ik hier als vriend. Niet dat ik me meteen zo mocht noemen toen ik Pieter voor de eerste keer ontmoette.

Ik hoorde voor het eerst over Pieter Seuren spreken in de tweede helft van de jaren zestig. Ik was net Nederlands gaan studeren in Amsterdam en kwam daar in aanraking met een nieuw soort taalkunde, de generatieve grammatica. Die theorie stond nog in zijn kinderschoenen en op een paar enthousiaste jonge docenten na wist niemand nog precies wat die geheel nieuwe aanpak inhield. Maar er liep, ging het gerucht, in Amsterdam een classicus rond die wel goed op de hoogte was en die zelfs met de grote bedenker van deze nogal wiskundig gerichte linguïstiek, Noam Chomsky, correspondeerde. Die classicus annex algemene taalwetenschapper luisterde naar de naam Pieter Seuren. Die, weinig zeggende, correspondentie heb ik overigens zo'n jaar of dertig later bij Pieter mogen inzien.

Om deze Seuren hing een geur van mythe. Hij zou zeker in de weekends in Amsterdam zijn, de jonge docenten Nederlandse taalkunde hadden regelmatig contact met hem, hij publiceerde bovendien enige geruchtmakende artikelen, maar te zien kregen we hem niet. Dat veranderde een paar jaar later. Pieter Seuren was intussen uit Nederland vertrokken en doceerde eerst in Cambridge en daarna in Oxford, maar zijn aanwezigheid in de Nederlandse academische wereld en de Amsterdamse kring van taalkunde en achterklap werd steeds manifester. Zijn polemisch getoonzette artikelen in kranten en tijdschriften werden gevreten, zijn vrijwel continu doorgaande stroom brieven ging van hand tot hand en als hij een keer overkwam werd hij meteen het middelpunt van een weekend discussie en gezelligheid. Zo leerde ik hem op een afstand kennen.

Die afstand verdween toen we elkaar in 1972 in de koffiepauze van een congres in Cambridge troffen. Meteen vertelden we beiden honderduit. Niets aftasten, geen veiligheid inbouwen, direct en zonder voorbehoud in discussie over taal, taalkunde en het leven. Dat gesprek is pas 31 oktober van dit jaar gestopt. De eerste jaren zat Pieter nog in Engeland en troffen we elkaar alleen als hij in Nederland was. Toen hij in 1974 terugkwam werd het een regelmatig contact. Eerst elke keer als hij van Nijmegen naar Amsterdam kwam, maar de laatste vijf en twintig of dertig jaar per telefoon. Elke zondagavond rond tien uur, soms half elf belde Pieter me en meestal stopten we pas rond middernacht.

Het klinkt, beseft ik, ongeloofwaardig, maar we zijn nooit uitgepraat geraakt. We spraken over taal, over talen, over taalkunde, over ons werk, over problemen op dat werk, over de artikelen, en bij Pieter vooral boeken, die we onderhanden hadden, over kwesties met redacties van tijdschriften en met uitgevers, maar ook over het Turkse gezin in Nijmegen waar Pieter zich over ontfermd had en over de vraag hoe de dreiging af te wentelen dat de kinderbescherming zich met een van de kinderen uit dit gezin bezig zou gaan houden en over de vraag hoe de bank aan te pakken die Pieter geadviseerd had al zijn liquide spaarcentjes in aandelen Lehmann Brothers te stoppen – hij heeft overigens als enige in Nederland de procedure tegen deze bank glansrijk gewonnen – of over de tegenwerking waar hij tegen aanliep in de filosofiefaculteit die hem eerst juichend had binnengehaald, maar die vervolgens, toen ze eenmaal begrepen dat hij een veel controlebaarder en concreter soort taalfilosofie bedreef dan in hun vage, zwetsende sferen gebruikelijk was, weer van hem af wilden en daartoe geen middel noch pesterij onbeproefd lieten. We spraken over zijn plan Raj uit te nodigen naar Nederland te komen – zijn beste initiatief heeft hij me een paar weken geleden nog verzekerd en ik ben het met hem eens. Hij vertelde over de goede schoolresultaten van zijn kleindochter Trisha, maar we spraken ook over zijn voortdurende bouwplannen, want een van Pieters 'guilty pleasures' was om tijdens congressen die hem maar deels interesseerden bouwtekeningen voor zijn nieuwe dagdromen te maken. We hadden het over al dan niet verhuizen, verkopen, verbouwen of maar gewoon afwachten. Dat heeft Pieter niet gedaan, zoals u weet en dat is hem slecht gekomen.

In die gesprekken was er een vaste rolverdeling: Pieter kwam op de voor hem tekenende enthousiaste wijze met een wild plan, waarover dan ook. Ik reageerde sceptisch, stelde vragen, wees hem op wetten en praktische bezwaren, liet me vervolgens meeslepen door zijn geestdrift en begon hardop voor hem na te denken hoe dit plan, en vooral met wiens hulp, tenminste deels gerealiseerd kon worden. Na zo'n drie kwartier veranderde Pieter ineens van onderwerp. Op het eerste wilde plan werd heel vaak nooit meer teruggekomen, het was een dagdroom. Het nieuwe gespreksthema was ik. Wat had ik de afgelopen week gedaan, wat had ik geschreven, welke politici had ik nu weer zien blunderen en waar was ik allemaal geweest. Wat ik had geschreven moest ik uitvoerig uit de doeken doen, als het tenminste iets taalkundigs betrof. Een hoofdredactioneel commentaar, een operarecensie of een parlementaire notitie interesseerde hem niet. En als ik eenmaal ietwat aarzelend uiteengezet had wat ik zo stiekempjes bedacht had, werd in Pieter de schoolmeester of beter de 'Doktorvater' wakker. Hij fileerde het idee, draaide de voorbeelden om en om, en kwam dan met een suggestie hoe het ook anders en waarschijnlijk beter kon. Al pratend overtuigde hij me dat het geen onzin was waarmee ik bezig was en dat er zelfs wel wat in zat. Zijn enthousiasme werkte aanstekelijk en dus ging ik door, rapporteerde een week later of ik er nog wat aan gedaan had en zo ja wat. Waarop Pieter steevast reageerde door me onder druk te zetten. Ik moest nu alle aandacht aan dit onderwerp geven, het moest afgerond worden, de mensheid zat op mijn resultaten te wachten. Dat ik daar doorgaans ook weer wat sceptisch op reageerde, deerde hem geenszins. Hij was er immers van overtuigd dat de wereld op de resultaten van *zijn* onderzoek zat te wachten, of minstens zou behoren te wachten. Pieter had een grote behoefte aan erkenning, maar hij kon tegelijk heel goed tegenspraak dulden. Hij zocht mij immers vanwege die tegenspraak, maar die ging niet in tegen de inhoud van zijn taalkundige werk. Mijn kritische opmerkingen betroffen de haalbaarheid van plannen en ideeën. Pieter heeft nog mogen meemaken dat zijn wekelijkse aandrang dat ik mijn boek moest afmaken, resultaat gehad heeft. Pieter was zo mogelijk nog meer voldaan dan ikzelf dat hij afgelopen 23 juni de eerste opponent mocht zijn bij mijn promotie. Hij zei zelf naderhand dat dit zijn laatste publieke optreden was geweest. Ik vond dit onzin, hij liep wat moeilijk, was wat vaker buiten adem en sliep meer dan gebruikelijk, maar intellectueel was hij nog op zijn top. Niet

alleen werkte hij dag en vooral nacht aan zijn laatste grote boek over de grondslagen van de geesteswetenschappen, maar hij bracht het ook op het manuscript van mijn dissertatie ongevraagd regel voor regel van commentaar te voorzien, inhoudelijk, stilistisch en op het gebied van het Engels. Hierbij bleek niet alleen zijn ongeëvenaarde kennis en beheersing van het Engels, naast die van het Italiaans, Duits en zo vele andere talen, maar ook hoe hij gegroeid was in de loop van zijn eigen loopbaan. Toen hij immers eind jaren zestig aan zijn eigen dissertatie werkte, vroeg hij de toenmalige hoogleraar Engelse taalkunde van de Gemeente Universiteit, Andries Vos, of die iemand wist die zijn Engels kon fijn punten. Dat werd de toen nog zeer jeugdige, en latere opvolger van prof. Vos, Olga Fischer. Nu, bij mijn proefschrift dat onder leiding van Olga Fischer werd geschreven, bekritiseerde Pieter met enige regelmaat suggesties die Olga gedaan had ter verbetering van mijn Engels. Eigenwijsheid kon hem niet ontzegd worden, maar hij had ook vaak gelijk.

Overigens hoort bij het verhaal van Olga Fischer nog een aanvulling. Olga was indertijd dolblij met de correctieklus, want ze kon het geld goed gebruiken. Pieter stond er echter op haar meer te betalen: hij wilde niet alleen dat ze keek of de zinnen goed liepen. Hij wilde dat Olga de tekst zo las dat ze begreep waar hij het over had. Anders, namelijk, kon ze nooit de juiste suggesties doen. Die extra tijd die nodig was om door te dringen in de tekst, betaalde hij haar graag.

Dit brengt me tot een laatste punt: Pieter was genereus, met zijn tijd, met zijn aandacht, met zijn meedenken, maar ook in zijn steun aan ongedocumenteerden, voor mensen die in de knel kwamen en voor mensen die hij als de underdog zag. Hij herkende zich in mensen die niet de erkenning hadden gekregen waarvan hij vond dat ze die moesten krijgen. En om ze die, zelfs al was het postuum, alsnog te verschaffen was geen moeite hem te veel. Ik denk niet dat zijn bijna halve eeuw aan steun aan mij op een zelfde herkenning teruggaat, maar dat die steun zo immens geweest is dat ik nog een toespraak nodig zou hebben om die te beschrijven, is u, hoop ik, enigszins duidelijk geworden. Ik zal Pieter, net als u allen, missen, maar in mijn geval zal het heel raar worden: zondagavonden zonder Pieter Seuren. Het klinkt bijna als de titel van een boek, maar een boek dat Pieter niet meer zal schrijven.

Camiel Hamans

Bij het afscheid van mijn vader

Het enige dat ik weet van mijn vader: hij zat altijd achter zijn bureau.

Zijn bureau heeft hij voor de laatste keer gebruikt op vrijdag 5 november

De foto aan de achterzijde van de rouwkaart is hoe hij dit bureau achtergelaten heeft.

Mijn vader had niet alleen broertjes, een oudere zus, zusjes, vrienden, collega's en kennissen, maar zijn contact ging veel verder dat dit. Hij is in meer dan 80 landen geweest. Waar hij ook kwam liet hij altijd een stoet volgers achter. Hij gaf niets om kleur, religie of afkomst. Hij voelde zich in alle etnische groeperingen en culturen thuis.

Deze man reikt veel verder dat de meeste mensen.

Hij heeft geleefd op de manier waarop hij dat wilde.

Op dezelfde manier is hij letterlijk zijn dood ingelopen zonder iemand tot last te willen zijn.

Hij is eigenlijk te veel mens om mens genoemd te worden.

Ik kan maar een woord vinden dat op hem van toepassing is: hij is een legende.

Ter ondersteuning hiervan lees ik u een bericht dat ik ontving van George Saad:

"I am very sorry for your father's loss. Pieter was such a wonderful man. He gave so much guidance to young scholars. He triggered new depths of curiosity and enquiry in me. He drove all the way from Germany to attend my PhD defence in Leiden. And he did the same to so many. I will miss him dearly.

My thoughts are with you, Camiel, and the rest of the family. I hope we can all take comfort in the fact that he did wonders in this world.

May his soul rest in peace."

Raj Teeluck-Seuren